

ANTONI ALBACETE I GASCÓN*

***ELS LLIBERTS BARCELONINS DEL SEGLE XV
A TRAVÉS DELS SEUS TESTAMENTS***

ABSTRACT

The work that we present treats on the freedmen of the XVth century Barcelona. The information used to realize this work has been obtained from the notarial documentation preserved in several archives in Barcelona, to be exact through the freedmen testaments. Through this documentation we observe that once this group obtained the freedom, it became completely integrated in its new society. The freedmen turned into full right citizens from all the points of view.

És un fet la integració dels esclaus en haver aconseguit la llibertat. Les fonts fonamentals per estudiar aquest col·lectiu de la societat barcelonina medieval són les fonts notarials. I les vies per accedir a la llibertat eren diverses. Aquestes eren la compra de la llibertat per part de l'esclau a terminis, una modalitat dita "sistema de talla"; una altra via era la compra al comptat; per altra banda també trobem la concessió de la llibertat sense condicions per part del propietari; un altre dels sistemes per accedir a la llibertat era la concessió voluntària amb alguna limitació o condició; per altra part també es donà la possibilitat de la concessió de la llibertat condicionada a servir el seu propietari durant un temps; també trobem l'accés a la llibertat per la via testamentària, quan el propietari estableix la llibertat del seu esclau en el seu testament¹²; la venda temporal o "ad tempus" de l'esclau que és

*Llicenciat en Història.

1. El llegat testamentari de l'alliberament d'un esclau, com en les altres formes, podia ésser revocat. Aquest és el cas d'un codicil (una tipologia documental que tractarem posteriorment) d'un canonge de la Seu de Barcelona, que en el codicil en qüestió revoca la llibertat donada a la seva esclava Magdalena: "revoco, casso, irrito ac annullo libertatem, franquitatem et alforriam per me in dicto

condicionada a la concessió de la llibertat en finalitzar el contracte era una altra modalitat; també trobem la compra de l'esclau amb la finalitat de contraure matrimoni¹¹³; per últim també existia la modalitat de concessió de la llibertat per causa de la paternitat.¹¹⁴ Tot i que és evident que hi havia la possibilitat d'accedir a la llibertat a través de la fugida, una possibilitat molt perillosa per als esclaus perquè existia legislació que castigava severament l'esclau fugit, si era localitzat¹¹⁵. Tot i això, les fugides d'esclaus arribaren a unes magnituds prou importants per a preocupar propietaris i governants de l'època.¹¹⁶

Els instruments que ens informen de la integració dels ex-esclaus en la societat són de diversa tipologia: els contractes de treball o d'aprenentatge¹¹⁷, les compra-

meo testamento relicta iamdicit Magdalene, slave et captive mee, eamque volo esse et remanere servam et captivam", ACB, Gabriel Canyelles, *Primus [liber testamentorum] codicillorum et donacionum causa mortis*, 1399, desembre, 18 - 1424, desembre, 9, f. 81r.

2. Vegeu AHPB, Bernat Pi, *Manual* 1413, gener, 28 - 1413, juliol, 21, fols. 72r a 73r. En aquest cas l'esclava Joana, cristiana de la centura, aconsegueix la llibertat dos anys abans per una sentència del batlle de Barcelona per a poder-se casar amb Joan de Súrria, cristià de la centura, gavellador de blat, ciutadà de Barcelona.

3. Vegeu J. HERNANDO I DELGADO, *Els esclaus islàmics a Barcelona: blancs, negres, llors i turcs. De l'esclavitud a la llibertat (s.XIV)*. CSIC-Institució Milà i Fontanals: Barcelona, 2003, pp. 203-249. Tot i que aquest treball tracta sobre el segle XIV creiem que les formules per accedir a la llibertat de forma legal són igualment vigents el segle XV.

4. J. MUTGÉ I VIVES, "Les ordenacions del municipi de Barcelona sobre els esclaus", dins *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat mitjana*. Actes del Col·loqui Internacional celebrat a Barcelona del 27 al 29 de maig de 1999. CSIC-Institució Milà i Fontanals: Barcelona, 2000, pp. 245-264.

5. R. SALICRÚ I LLUCH, *Esclaus i propietaris d'esclaus a la Catalunya del segle XV. Lassegurança contra fugues*. CSIC-Institució Milà i Fontanals: Barcelona, 1998. Id. "La implantació de la Guarda d'Esclaus i el manifest de 1421 a l'vegueria de Cervera", dins *Miscel·lània Cerverina* 12 (1998). Centre Municipal de Cultura. Cervera, pp. 35-56. Id. "Entre el reclam de les terres islàmiques i l'escapada septentrional: la institucionalització de la por a les fugues d'esclaus a la Catalunya tardomedieval", dins *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat mitjana*. Actes del Col·loqui Internacional celebrat a Barcelona del 27 al 29 de maig de 1999. CSIC-Institució Milà i Fontanals: Barcelona, 2000, pp. 87-134. Id. "En busca de una liberació alternativa: fugas y apostasía en la Corona de Aragón bajomedieval", dins *La liberazione dei "cattivi" tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Jihad: Tolleranza e servizio umanitario*, Gangemi Editore (Collectanea Archivi Vaticani 46), Città del Vaticano 2000, pp. 703-713. Id. "Fugues, camuflatge i treball esclau a l'entorn del castell de Tortosa i de les terres de l'Ebre en el primer terç del segle XV", dins *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia. Homenatge a la professora Dra. Maria Josepa Arnall i Juan* 25 (2003-2004), pp. 423-443.

6. Vegeu J. HERNANDO I DELGADO, "L'alimentació làctica dels nadons durant el segle XIV. Les nodrisses o dides a Barcelona, 1295-1400, segons els documents dels protocols notariais", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XIV (1996), pp. 39-157. Id. "Els contractes de treball d'agricultors segons els protocols notariais del segle XV", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XVI (1998), pp. 123-210.

vendes, les comandes, els préstecs, la documentació sobre el matrimoni, és a dir, els capítols matrimonials, rebuts de dot, ... etc.

Els testaments han estat la font principal de la nostra recerca. Aquests són una important font d'informació pel que fa a l'història social¹¹⁸. A través d'ells podem observar fins a quin punt aquest col·lectiu humà, el dels lliberts, és va acabar integrant en una societat que a priori li era aliena. Cal no oblidar l'aportació d'altra documentació derivada dels testaments, com són els memorials, els codicils, els inventaris post mortem i la relació de la venda dels bens del difunt segons la forma d'encant públic.

La documentació consultada per nosaltres procedeix principalment de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona; així com dels fons notariais que es troben dipositats a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.¹¹⁹

INSTRUMENTS NOTARIAIS

Les dades que em aconseguim a partir del buidatge dels testaments són diverses. En primer lloc, en diversos casos se'ns indica la procedència del llibert o la lliberta, informació que permet conèixer el mercat dels esclaus i les rutes que aquest seguia. Una altra dada de caràcter personal dels testadors és l'estat civil, amb la qual podem conèixer l'existència de marits o mullers, i dels possibles fills. Aquesta informació és una de les dades que ens ajuden a veure el grau d'integració de l'ex-esclau, perquè un dels mecanismes d'integració a la nova societat on havia de viure, aconseguida la llibertat, era el matrimoni. Una altra de les dades per conèixer la integració

118. L'importància dels testaments com a font històrica queda ben palesa en la gran quantitat de treballs que tracten diversitat de temàtiques a partir d'aquests documents. Vegis: M. J. ARNALL I JUAN, "Testaments de fons monacals gironins existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, segles XI-XV. Llurs clàusules diplomàtiques", dins *De Scriptis notariorum (s. XI-XV)*. Universitat de Barcelona: Barcelona, 1989, p. 39-159. N. CAÑELLAS I VILAR, "Els costums de Tortosa i la seva pràctica al segle XV: el llibre de testaments de Bernat Vicents, notari de Tortosa", dins J. M. Sans i Travé (coord.) *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*. Fundació Noguera: Barcelona, 1994, p. 515-547. F. X. Casadó Ribas, "El llegat testamentari de protocols a la ciutat de Barcelona (segle XV i primera meitat del segle XVI)", dins *Estudis sobre Història de la Institució Notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*. Fundació Noguera: Barcelona, 1988, p. 165-184. LL. TO FIGUERAS, "L'evolució dels ritus funeraris a Catalunya a través dels testaments (segles X-XII)", dins *Lambard. Estudis d'art medieval*, III (1983-1985), pp. 75-96. Per a una extensa bibliografia sobre els testaments vegis: C. VELA I AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana. Testaments, família i sociabilitat*. Tesi Doctoral (inèdita).

119. A partir d'aquest moment ens referirem a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona com AHPB; a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona com ACB; i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona com AHCB.

d'aquest col·lectiu social, o més ben dit, un grup de dades que ens donen notícia d'aquesta integració, són els llegats, les deixes testamentàries, que fan referència a institucions religioses o piadoses. A través d'aquestes deixes observem un altre dels mecanismes d'assimilació de l'època, la religió. La majoria dels esclaus provenien de poblacions no cristianes¹²⁰, per tant l'adopció del cristianisme, en la seva variant catòlica, era una de les vies d'entrar en la nova societat que així esdevenia la seva. Els llegats a parròquies permeten l'ubicació física del llibert en un sector de la ciutat de Barcelona. Aquesta informació, en alguns testaments, pot ser encara més concreta, perquè se'ns diu directament el carrer on habitava, o s'associa l'habitatge a algun punt de referència conegut. Les informacions que fan referència a la professió dels testadors o bé la trobem exposada directament, o bé la podem conèixer per les deixes que és fan a les confraries, perquè en molts casos aquestes han estat creades i gestionades per un o uns oficis concrets. Una altra dada molt interessant és la que fa referència a l'antic propietari, l'últim que tingué l'esclau abans de poder obtenir la llibertat. Amb aquesta dada podem intentar reconstruir en sentit invers la vida del llibert quan tenia la condició d'esclau.

Una altra informació interessant, i que també ajuda a conèixer la integració dels lliberts, l'obtenim d'una documentació associada als testaments. Ens referim als memorials. Aquests els trobem o bé dins dels mateixos testaments o bé en forma d'instruments separats. En aquests documents és fa referència a objectes o salaris que el testador, en el moment de redactar el testament, o bé havia prestat o encomanat o bé havia rebut, i volia que constés, perquè després de la seva mort no sorgissin problemes amb aquests bens. En alguns casos, com veurem després, ens trobem amb quantitats importants que els testadors havien deixat a persones de diversos estaments.

Els codicils són uns instruments notariais associats als testaments. En la nostra recerca tant sols hem localitzat un. Aquests tipus d'instrument és utilitzat per introduir una modificació en un testament ja redactat, sense haver de redactar un nou testament, tot i que també és podia optar per a redactar un nou testament conservant algunes disposicions de l'anterior i afegint-ne de noves.

Per últim els inventaris postmortem, instruments notariais associats als testaments, són molt interessants perquè donen una visió dels bens que posseïa la testadora o el testador en el moment de la mort. Aquest tipus de documents, en la nostra recerca els hem trobat associat a un altre tipus de documentació, la relació de la venda dels béns del difunt segons la forma d'encant públic, d'aquesta manera

120. Per al col·lectiu dels esclaus i lliberts orientals a la ciutat de Barcelona vegeu: Mª T. FERRER I MALLOL, "Esclaus i lliberts orientals a Barcelona: segles XIV i XV", dins *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat mitjana*. Actes del Col·loqui Internacional celebrat a Barcelona del 27 al 29 de maig de 1999. CSIC-Institució Milà i Fontanals: Barcelona, 2000, pp. 167-212.

podem veure els béns mobles i immobles i els seus preus quan és posen a la venda tot seguit de la mort dels testadors.

Tot seguit presentem un quadre amb la relació dels testadors i testadores. Així mateix hi adjuntem de forma sinòptica les dades més bàsiques dels instruments notariais en qüestió, que han estat ordenats cronològicament. En la primera columna posem la data de l'instrument. En la segona hi ha totes les informacions referents als testadors i testadores: nom, nacionalitat, cònjuge o professió. Aquestes la majoria dels casos no hi són per a tots els instruments. Les referències a l'últim propietari de l'ex-esclau, de qui aconseguiren la llibertat, consten a la tercera columna, en aquest cas també hi apareixen totes les informacions que hem extret dels documents. A la quarta columna apareix l'hereu universal. Aquí hem optat per donar unes dades mínimes: si hi havia relació de parentiu, si eren marmessors del testament, o la professió si són persones alienes al testament; en el cas d'ésser lliberts, la procedència originària, si és que apareix. Continua la columna de la sepultura, on indiquem l'església en concret que havia d'acollir les restes mortals dels testadors. La sisena columna és el de la parròquia dels testadors, una informació que apareix en la majoria de casos. Seguidament tenim la columna de les confraries, aquesta és una dada que no apareix sovint, però ho considerem important, com veurem més endavant. En el quadre només posem les dades que apareixen a la documentació, més endavant tractem el tema dels oficis, les advocacions i l'església on tenien la capella aquestes confraries. Per últim, hi ha la columna del document, on posem el número de document que s'utilitzarà per citar-los al llarg de l'exposició de les dades, i la correspondència del document amb el fons arxivístic d'on s'ha extret. Hem optat, quan fem referència a un sol document al llarg del nostre estudi, per introduir el seu número dins del text. Quan es faci referència a més d'un document, aleshores s'especificarà els números d'aquests en notes.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1400/12/27	Sança, àlies Samato, grega	Guillem Amergòs, †, mercader, c.B.	causes pies.	Seu de Barcelona	St. Pere de les Puel·les		1 ¹⁰
1402/05/31	Marta	Bernat Maler, †, prevere rector de la Geltrú.	Bernat Andreu, prevere Barcelona (marmessor)	Seu de Barcelona			2 ¹¹
1402/07/13	Margarida	Galceran de Dorrius	Martí Bonet, llibert (marmessor)	Seu de Barcelona			3 ¹²
1402/10/03	Maria, muller d'Antoni de SantMartí, agricultor	Jaume de Pujol, †, prevere de Pedralbes.	Franscisquina, filla seva	Seu de Barcelona			4 ¹³
1406/03/22	Maria, vídua de Bernat Sala, traginer, c.B.	Simó Gordiola, †, barber, c.B.	Bartomeua (marmessora)	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi		5 ¹⁴
1408/02/16	Cali, albanesa	Caterina, vídua de Pere sa Costa	Ramon Artà, prevere (marmessor)	Sta. Maria del Mar			6 ¹⁵
1409/04/20	Margarida	Francesc Castanyer, †, canonge Seu de Barcelona.	causes pies	Seu de Barcelona		Sta. Eulàlia.	7 ¹⁶
1410/05/13	Caterina	Pere Biure, †, mercader, c.B.	Jaume St. Serni, fill seu.	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		8 ¹⁷
1410/07/01	Toder Bertran, marit de Maria.	Arnau Bertran, †, c.B.	"nasciturus".	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		9 ¹⁸
1413/11/04	Caterina, habitant de Barcelona	Esteve Canyelles, mercader, c.B.	causes pies.	Monestir de Sta. Maria de la Mercè		Sta. Maria dels Àngels dels teixidors de draps de lli.	10 ¹⁹

10. AHPB. Berenguer ERMENGOL, *Llibre de testaments*, 1385-1405, fol. 139r – v.

11. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

12. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

13. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

14. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

15. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

16. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1397-1409, capsa, fol. s.n.

17. AHPB. Pere PELLISER, *Liber testamentorum*, 1395-1435, fol. 25r – 26r.

18. AHPB. Arnau PIQUER, *Liber testamentorum*, 1400-1417, fol. 16v – 17r.

19. AHPB. Joan FERRER, *Plec de testaments*, 1413-1467, fol. 22r.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1414/04/14	Caterina, sarraïna	Ramon Fabregues, †, hostaler, Perpinyà.	Caterina.	St. Just	St. Just		11 ²⁰
1415/01/14	Joan Artigues, mariner, c.B., marit de Maria.		Maria, muller seva.	Sta. Maria del Mar			12 ²¹
1417/04/17	Joana	Bernat Roig, prevere, mestre en teologia.	causes pies	Monestir dels Framenors	Sta. Maria del Mar		13 ²²
1417/08/14	Joan Acoles, vila de Montagut, Sardenya, habitant de Barcelona.	Simó Onzes, prevere de Barcelona.	Caterina.	Monestir de Sta. Maria del Carmel			14 ²³
1418/05/15	Llúcia	Antoni Peiró, †, mercader, c.B.	Joana, marmessora.	Monestir dels Frares Predicadors.			15 ²⁴
1419/10/13	Tirana, grega.	Francesc de Cisa, †, draper, c.B.	Maria, germana seva, lliberta (marmessora)	Sta. Maria del Mar	St. Just		16 ²⁵
1419/10/16	Joana, russa.	Jaume Carbó, †, patró nau, c.B.	Joaneta, (marmessora).	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		17 ²⁶
1422/08	Maria, muller de Joan Sescots, revenedor, c.B.	Ramon de Perers, mercader, c.B.	Bartomeu Joan.				18 ²⁷
1426/03/06	Maria, †, grega						19 ²⁸ [inventari]

20. AHPB. Joan FRANC (major), *Primus liber testamentorum*, 1409-1430, fol. 14r – 15r.

21. AHPB. Joan RENUI, *Llibre de testaments*, 1414-1420, fol. 13r – v.

22. ACB. Gabriel CANYELLES, *Plec de testaments*, 1410-1423, caps, fol. s.n.

23. AHPB. Francesc de MANRESA, *Llibre de testaments*, 1401-1424, fol. 80v – 81r.

24. AHPB. Simó CARNER, *Primus liber testamentorum*, 1409-1444, fol. 56v.

25. AHPB. Joan FRANC (major), *Primus liber testamentorum*, 1409-1430, fol. 56v – 57v.

26. AHPB. Bernat Pi, *Primus liber testamentorum*, 1408-1430, fol. 152r – v.

27. AHPB. Ferrer VERDAGUER, *Liber primus ultimarum voluntatum*, 1420-1432, fol. 10v – 11r.

28. AHPB. Simó CARNER, *Secundus liber inventariorum et encantuum*, 1415-1429, fol. 308r

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1426/03/07	Maria, †, grega						20 ²⁹ [encant]
1427/03/17	Francesca, †	Constança, †, vídua de Francesc de Soquerrats, c.B.					21 ³⁰ [inventari]
1427/03/22	Francesca, †	Constança, †, vídua Francesc de Soquerrats, c.B.					22 ³¹ [encant]
1428/03/10	Joan, armeni	Pere Calcinals, †, assahonador pells, c.B.	Jaume Busquets (marmessor)	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		23 ³²
1428/03/29	Jordi, albanès, bataner de llana, c.B., marit de Maria (marmessora)		Joan Andreu, fill seu.	Monestir de St. Pere de les Puel·les.	St. Pere de les Puel·les		24 ³³
1429/02/16	Martí Busquets, agricultor, c.B., vidu de Caterina.	Jaume Busquets, mestre draps de senyals, c.B.	Eulàlia, Gonçal Garcia i Jaume Busquets (marmessors)	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		25 ³⁴
1429/10/06	Andreu Prats, llaner, c.B., marit de Caterina	Guillem de Prats, mercader, c.B.	Caterina, muller seva.	Monestir dels Framenors	Sta. Maria del Mar		26 ³⁵
1429/11/20	Caterina, muller de Marc Canal, àlias Fangar, manobre, c.B.	Maria, vídua Bonanat Gil, notari del Consell de Cent de Barcelona	causes pies	Seu de Barcelona			27 ³⁶
1431/01/03	Maria, costurera	Agustí, †.					28 ³⁷ [inventari]

29. AHPB. Simó CARNER, *Secundus liber inventariorum et encantium*, 1415-1429, fol. 310r – 311r.

30. AHPB. Simó CARNER, *Secundus liber inventariorum et encantium*, 1415-1429, fol. 314r – 317r.

31. AHPB. Simó CARNER, *Secundus liber inventariorum et encantium*, 1415-1429, fol. 318r – 322r.

32. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 27v – 28r.

33. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 18r.

34. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 108r.

35. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 38r – 39r.

36. AHPB. Bartomeu FANGAR, *Primus liber testamentorum*, 1429-1476, fol. 17v – 18r.

37. AHPB. Simó CARNER, *Tercius liber inventariorum*, 1430-1438, fol. 117r – 118r.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1431/02/15	Llúcia, vídua de Garcia de Bilena, c.B.	Francesc Loial, †, prevere beneficiat Seu de Barcelona.	Joan Sendra (marmessor)	Seu de Barcelona			29 ³⁸
1431/04/20	Joan Cucó	Pere Cucó, †, agricultor, c.B.	Antoni Cucó (marmessor) i la seva muller Eulàlia.	Sta. Maria del Mar			30 ³⁹
1431/07/17	Antònia Sirventa, hab. B.	Bartomeu Sirvent, †, protonotari del rei Joan	causes pies	Sta. Maria del Pi			31 ⁴⁰
1432/03/10	Maria, costurera	Agustí, †.					32 ⁴¹ [encant]
1433/02/17	Marta	Violant, †, vídua Rigo de Cosimer, cavaller domiciliat a Barcelona	causes pies	Sta. Maria del Mar			33 ⁴²
1434/08/09	Margano Castelló, sard.	Bonanat Vilar, tamborer, c.B.	Bonanat Vilar, antic prop. (marmessor).	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		34 ⁴³
1434/08/10	Francesca, neòfita	Jaume Riera, †, causidic, c.B.	Bernat Capell, fill seu.	Seu de Barcelona		Sta. Caterina	35 ⁴⁴
1434/08/10	Francesca, neòfita	Jaume Riera, †, causidic, c.B.					36 ⁴⁵ [memorial]
1435/02/04	Margarida, búlgara, vídua de Joan Sant Martí, sabater, C.B.	Elvira	Joan Briva i na Avinent, muller seva (marmessors)	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Mar		37 ⁴⁶
1435/03/26	Llúcia	Vilardell, †, prevere beneficiat Sta. Anna	Narcís Franch	Seu de Barcelona			38 ⁴⁷
1435/08/24	Margarida	Saurina, muller Joan Valls, carnisser, c.B.	Gabriela (marmessora)	Monestir de St. Pere de les Puel·les	St. Pere de les Puel·les		39 ⁴⁸

38. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1416-1439, fol. s.n.

39. AHPB. Joan RENUI, *Llibre de testaments*, 1420-1431, fol. 47r - v.

40. AHPB. Joan FERRER, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum voluntatum*, 1421-1451, 75v - 76v.

41. AHPB. Simó CARNER, *Tercius liber inventariorum*, 1430-1438, fol. 115r - v.

42. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 82v - 83r.

43. AHPB. Bernat Pi, *Llibre de testaments*, 1417-1440, fol. 85r - 86r.

44. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1416-1439, fol. s.n.

45. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1416-1439, fol. s.n.

46. AHC.B. Testaments, *Plec de testaments*, 1435-1439, caps. fol. s.n.

47. AHPB. Francesc BARAU, *Primus liber ultimarum voluntatum*, 1416-1436, fol. 18r - 19r.

48. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 107v - 108r

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1435/11/15	Caterina, àlies Magdalena	Bernat Morer, †, prevere B.	Eulàlia	Seu de Barcelona o monestir dels framenors	Sta. Maria del Pi.	St. Nicolau	40 ⁴⁹
1436/06/08	Margarida, muller d'Antoni Gilibert Roura, agricultor, c.B.	Mateu Gener, †, mercader, c.B.	Antoni Gilibert, marit seu.	Seu de Barcelona			41 ⁵⁰
1439/04/09	Margarida, muller d'Antoni Castellet, agricultor, c.B.	Paulí Samer, mercader, c.B.	Eulàlia, filla antic propietari	Monestir dels Framenors	Sta. Maria del Mar	Sta. Caterina	42 ⁵¹
1439/08/06	Bernat Garbí, traginer, c.B., marit d' Eulàlia.	Pere Garbí, cirurgià, c.B.	Joan i Caterina, fills seus.	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		43 ⁵²
1440/04/16	Caterina, habitant Barcelona.	Joan Balcebre, notari, c.B.	Jaume Bonet, prevere, (marmessor)	Monestir de St. Pere de les Puel·les o Sta. Maria del Pi	St. Pere de les Puel·les o Sta. Maria del Pi		44 ⁵³
1441/02/05	Antonia Sirvent, habitant Barcelona	Bartomeu Sirvent, †, protonotari rei Joan	causes pies	Seu de Barcelona			45 ⁵⁴ [codicil]
1441/03/20	Margarida	Lluís Amergòs, †, c.B.	causes pies	Sta. Maria del Pi	Sta. Maria del Pi		46 ⁵⁵
1441/05/01	Margarida	Francesc de Casasàgia, †, mercader, c.B.	Francesc de Casasàgia, (marmessor)	Monestir dels Frares Predicadors	Sta. Maria del Mar		47 ⁵⁶

49. AHPB. Ferrer VERDAGUER, *Llibre de testaments*, 1431-1448, fol. 12r – v.

50. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1416-1439, fol. s.n.

51. AHCB. Testaments, *Plec de testaments*, 1435-1439, caps, fol. s.n.

52. AHPB. Pere de FOLGUERES, *Tercius liber testamentorum*, 1405-1442, fol. 111v.

53. AHPB. Guillem JORDÀ (major), *Primus liber testamentorum*, 1426-1457, fol. 93v – 94r.

54. AHPB. Joan FERRER, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum voluntatum*, 1421-1451, fol. 76v – 77r.

55. AHPB. Antoni d'ILLES, *Plec de capitols matrimonials, testaments i documentació diversa*, 1414-1446, fol. 32r – v.

56. AHPB. Bernat PI, *Llibre de testaments*, 1418-1450, fol. 19v – 20v.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1441/08/01	Jaume Gombau, mestre de cases, habitant Barcelona	Gabriel Gombau, †, canonge Seu de Barcelona	causes pies	Seu de Barcelona			48 ⁵⁷
1441/08/12	Caterina, muller de Pere Hostalric, serrador de llenya, c.B.	Francesc de Pla, mercader, convers, c.B.	Pere Hostalric, marit seu.	Monestir de Sta. Maria de la Mercè.			49 ⁵⁸
1441/09/29	Caterina	Rafael Vilardaga, †, hostaler, c.B.	causes pies	Seu de Barcelona			50 ⁵⁹
1441/10/18	Caterina	Rafael Vilardaga, †, hostaler, c.B.					51 ⁶⁰ [inventari]
1441/11/30	Caterina	Pere Cardona, †, mariner, c.B.	Bernat Crapí, mercader, c.B.	Seu de Barcelona			52 ⁶¹
1442/02/27	Pere Joan, neòfit, moliner, sarraí, c.B., marit de Joana.	Bernat Çamergant, mercader, c.B.	Joana, muller seva.	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		53 ⁶²
1442/02/27	Pere Joan, neòfit, moliner, sarraí, c.B.	Bernat Çamergant, mercader, c.B.					54 ⁶³ [memorial]
1442/02/27	Pere Joan, neòfit, moliner, sarraí, c.B.	Bernat Çamergant, mercader, c.B.					55 ⁶⁴ [memorial]
1442/05/24	Caterina, búlgara, habitant de Barcelona.	Francesc ça Sala, †, doctor en lleis, c.B.	Joan sa Sala, fill seu.	Seu de Barcelona			56 ⁶⁵

57. AHC.B. Testaments, *Plec de testaments*, 1440-1444, capsa, fol. s.n.

58. AHPB. Antoni PARERA, *Llibre de testaments*, 1431-1452, fol. 10r – v.

59. AHPB. Simó CARNER, *Primus liber testamentorum*, 1409-1444, fol. 180v – 181r.

60. AHPB. Simó CARNER, *Quartus liber inventariorum et encantium*, 1438-1445, fol. 249r - v.

61. AHPB. Simó CARNER, *Primus liber testamentorum*, 1409-1444, fol. 186r.

62. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

63. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

64. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

65. AHPB. Joan FERRER, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum voluntatum*, 1421-1451, fol. 135r.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1442/08/05	Preciosa, muller de Gaspar Pollo, agricultor, St. Luri, Sardenya.	Bernat Esplugues, †, notari i escrivà Consell de Barcelona	causes pies	St. Miquel			57 ⁶⁶
1443/05/21	Maria, neòfita	Pere des Camps, †, mercader, c.B.	Joana Saurina (marmessora) i Mateua Bellvis.	Monestir dels Frares Predicadors	Sta. Maria del Mar	Sta. Caterina	58 ⁶⁷
1443/06/10	Maria, xarquesa	Nicolau Roig, †, mercader, c.B.	Eufrasina, muller Joan de Llobera, marmessors	Monestir dels Frares Predicadors	Sta. Maria del Mar		59 ⁶⁸
1444/06/23	Maria	Constança, vídua Arnau Bertran, c.B.	causes pies	Sta. Maria del Mar	St. Just		60 ⁶⁹
1444/08/30	Pere Joan, neòfit, sarraf, moliner, c.B.	Bernat Çamergant, mercader, c.B.					61 ⁷⁰
1445/04/20	Bàrbara, sarraïna, habitant de Barcelona	Bernat Fabra, †, botiguer, c.B.	Miquel Trullols (marmessor)	Sta. Maria del Mar			62 ⁷¹
1445/12/15	Caterina, búlgara, muller de Martí de Marimon, llib. Bernat de Marimon	Berenguer Esteve, †, mercader, c.B.	Agnès, muller de Pere de Montròs, i filla de Berenguer de Vall, †, llicenciat en lleis.	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Mar		63 ⁷²
1446/07/28	Joana, revenedora	Joan Perers, †, mercader, c.B.	Isabel (marmessora)	Monestir dels Frares Predicadors			64 ⁷³
1448/05/07	Maria, vídua de Joan Pujol, mercader, c.B.	Felip Lluçà, †, c.B.	Francesc Lluçà.	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi	Sta. Eulàlia	65 ⁷⁴

66. AHPB. Esteve MIR, *Llibre de testaments*, 1442-1457, fol. 4r – v.

67. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

68. AHPB. Bernat Pi, *Llibre de testaments*, 1418-1450, fol. 57v – 58v.

69. AHPB. Nicolau de Mediona, *Llibre de testaments*, 1437-1452, fol. 50r – 51r.

70. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

71. AHPB. Joan FERRER, *Plec de testaments*, 1413-1467, fol. 71r.

72. AHPB. Bartomeu COSTA (major), *Primus liber testamentorum et codicillorum*, 1439-1464, fol. 25r - 26r.

73. AHPB. Nicolau SAFONT, *Llibre de testaments*, 1433-1463, fol. 14r – v.

74. AHPB. Nicolau de MEDIONA, *Llibre de testaments*, 1437-1452, fol. 75v – 76r.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1448/06/02	Narcís Hostalric, marit de Maria.	Bartomeu d'Hostalric, †, donzell domiciliat Barcelona	Fills seus				66 ⁷⁵
1449/06/06	Eulàlia, xarquesa, hab. B.	Robert Vilipandi, mercader florentí habitant Barcelona.	Francesc Robert, Caterina, Rafael i Elionor, fills seus.	Monestir de St. Pere de les Puel·les.	St. Pere de les Puel·les.		67 ⁷⁶
1449/07/04	Joan Antoni, negre, neòfit, brasser, c.B., de Munt de Barques, marit de Margarida, lliberta, negra, de Munt de Barques.	Arnau Tauler, †, patró de naus, de Cotlliure	Margarida, muller seva.	Seu de Barcelona	St. Pere de les Puel·les.		68 ⁷⁷
1449/07/29	Maria	Galceran de Sentmenat, cavaller, domiciliat a Barcelona.	Caterina (marmessora).	Sta. Maria del Mar			69 ⁷⁸
1449/08/01	Agnès, hab. B.	Eulàlia, †, vidua Joan ça Plana, mercader, c.B.	Pere Riba (marmessor)	Sta. Maria del Pi			70 ⁷⁹
1449/10/15	Maria, búlgara	Bartomeu Andreu, †, sabater, c.B.	Joan Mascaró (marmessor)	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Mar		71 ⁸⁰
1449/11/25	Pilosa, sarda	Joan de Torrelles, †, donzell	causes pies	Seu de Barcelona			72 ⁸¹
1449/12/05	Llúcia, negra	Ramon des Quer, mercader, c.B.	Joan Maya, negre, llibert, (marmessor)	Seu de Barcelona			73 ⁸²
1450/05/15	Maria, xarquesa.	Francesc Sarta, †, c.B.	causes pies	Seu de Barcelona			74 ⁸³

75. AHPB. Miquel FERRAN, *Plec de testaments*, 1425-1461, fol. s.n.

76. AHPB. Pere PASQUAL, *Liber testamentorum primus*, 1447-1453, fol. 2r – 3r.

77. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1440-1449, fol. s.n.

78. AHPB. Francesc MATELLA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1441-1468, fol. 27v – 28r.

79. AHPB. Joan FERRER, *Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum voluntatum*, 1421-1451, fol. 130r.

80. AHPB. Bernat PI, *Llibre de testaments*, 1418-1450, fol. 159r – 160r.

81. AHPB. Joan FRANC (major), *Liber tercius testamentorum et codicillorum*, 1429-1456, fol. 110v – 111v.

82. AHPB. Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439-1472, fol. 23r – v.

83. AHPB. Joan FRANC (major), *Liber tercius testamentorum et codicillorum*, 1429-1456, fol. 98v – 99v.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1450/09/22	Martí Sunyer, negre, neòfit, moliner, c.B., de Munt de Barques.	Pere Guillem Sunyer, c. Girona	Antoni Bosch, prevere beneficiat. St. Feliu (Girona)	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi		75 ⁸⁴
1450/11/18	Nicolau Pla, manobre, c.B.	Ramon de Pla, †, c.B.	causes pies	Monestir de Sant Pau del Camp	Sta. Maria del Mar	espasers	76 ⁸⁵
1451/02/01	Maria, neòfita, búlgara	Lleonisi, mestre barber, c. Manresa	Martí Eres (marmessor)	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar	pelleters	77 ⁸⁶
1451/02/13	Margarida, negra, neòfita, de Munt de Barques, vídua de Joan Antoni, negre, neòfit, brasser, c.B., de Munt de Barques	Berenguer Alamany, †, notari, c.B.	Antoni de Salavert, negre, neòfit, brasser, c.B., de Munt de Barques, (marmessor)	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi		78 ⁸⁷
1451/06/09	Antoni Salavert, negre, neòfit, Brasser, c.B., de Munt de Barques, marit de Margarida.	Guillem Salavert, †, cavaller, doctor en lleis.	Margarida, muller seva.	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi		79 ⁸⁸
1451/08/23	Caterina	Francesca, vídua Pere Vidal, mercader, c.B.	causes pies	Seu de Barcelona	St. Just	Sta. Verge i Sta. Eulàlia	80 ⁸⁹
1452/04/04	Maria	Joan de Verdeya, †, mercader, c.B.	Pere de Serra Clara, (marmessor)	Monestir dels Framenors	Sta. Maria del Pi		81 ⁹⁰
1452/12/16	Elena, muller de Francesc Argentona, brasser, c.B.	Gabriel Pla, †, mercader, c.B.	causes pies	Sta. Maria del Pi	Sta. Maria del Pi		82 ⁹¹

84. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1450-1454, fol. s.n.

85. AHPB. Antoni Martí BASTER, *Llibre de testaments*, 1444-1459, fol. 4r – 5v.

86. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1450-1454, fol. s.n.

87. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1450-1454, fol. s.n.

88. AHPB. Francesc FERRER, *Plec de testaments*, 1450-1454, fol. s.n.

89. AHPB. Gaspar CANYÍS, *Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum*, 1450-1474, fol. 5r – 6r.

90. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissiarum*, 1447-1479, fol. 16r – 17r.

91. AHPB. Gaspar CANYÍS, *Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum*, 1450-1474, fol. 10r – v.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1453/04/20	Gabriel de Pallarès, turc, c.B., marit de Margarida.	Romeu Pallarès, †, c.B.	Margarida, muller	Seu de Barcelona			83 ⁹²
1453/08/13	Caterina, muller de Joan Gallart, teixidor draps lli, c.B.	Guillem Grau, mercader, c.B.	Joan Gallart, marit seu.	Sta. Maria del Mar			84 ⁹³
1454/02/13	Llúcia, muller de Antoni Fàbregues, mercader, c.B.	Francesc Morer, †, peller, c.B.	Antoni Fàbregues, marit seu.	Sta. Maria del Pi			85 ⁹⁴
1457/01/20	Magdalena	Jaume Girona, †, apotecari, c.B.	causes pies	Monestir dels Framenors	St. Just	St. Antoni	86 ⁹⁵
1457/08/06	Joan de Gualbes, negre.	Miquel de Gualbes, cavaller, domiciliat Barcelona.	Maria, filla seva.	St. Just	St. Just	conf. dels negres	87 ⁹⁶
1462/03/26	Jordi Balaguer, turc	Simó Balaguer, blanquer, c. Lleida	causes pies	Monestir dels Framenors			88 ⁹⁷
1462/06/27	Cosma Cusban, d' "Agnasorum"	Pere de Ciges, †, c.B.	Monestir St. Jeroni de Vall d'Hebró.	Monestir de St. Jeroni de Vall d'Hebró.			89 ⁹⁸
1462/10/07	Antònia, serventa de Ginebra, vídua Jaume Bertran, donzell, domiciliat Barcelona.	Pere Roca de Puigcerdà	Antoni Güell, fill seu.	Seu de Barcelona			90 ⁹⁹
1462/10/16	Caterina	Joan Pallars, †, mercader, c. Tarragona.	causes pies	St. Just i Pastor.	St. Just		91 ¹⁰⁰

92. AHPB. Bartomeu FANGAR, *Primus liber testamentorum*, 1429-1476, fol. 85r – v.

93. AHPB. Bartomeu COSTA (major), *Primus liber testamentorum et codicillorum*, 1439-1464, fol. 45v – 46r.

94. AHPB. Nicolau SAFONT, *Llibre de testaments*, 1438-1457, fol. 27v – 28v.

95. AHPB. Pere BASTAT, *Llibre de testaments*, 1449-1464, fol. 43r - 44r.

96. AHPB. Gaspar CANYÍS, *Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum*, 1450-1474, fol. 13v – 14v.

97. AHPB. Gaspar CANYÍS, *Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum*, 1450-1474, fol. 15v – 16v.

98. AHPB. Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427-1480, fol. 121v – 122r.

99. AHPB. Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439-1472, fol. 115r – v.

100. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissoriarum*, 1447-1479, fol. 60r – 61r.

DATA	TESTADOR	ANTIC PROP.	HEREU UNIV.	SEPULTURA	PARROQUIA	CONFRARIA	DOC.
1462/12/22	Joan Sala	Salvador Sala, espaser, c.B.	Salvador Sala, antic prop. (marmessor)	Monestir de St. Pau Camp		St. Pau, ofici espasers	92 ¹⁰¹
1465/03/19	Maria	Bartomeu Tous, †, c.B.	Susanna (marmessora)	Seu de Barcelona		Sta. Eulàlia	93 ¹⁰²
1466/01/31	Caterina	Joan Sullan, de Castell de Caller, Sardenya.	Isabel, filla seva.	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Mar		94 ¹⁰³
1466/12/12	Caterina	Nicolau Miró, †, mercader, c.B.	Joan Baró, net seu.	Seu de Barcelona	Sta. Maria del Pi		95 ¹⁰⁴
1467	Margarida		causes pies	St. Jaume	Sta. Maria del Pi		96 ¹⁰⁵
1468/01/06	Elena, vídua de Genís Cellers, brasser	Nicolau Pinalt, †, patró de naus, c.B.	causes pies	Sta. Maria del Pi	Sta. Maria del Pi		97 ¹⁰⁶
1470/03/19	Llúcia, russa	Bernat Sacristà, †, mercader, c.B.	causes pies	Seu de Barcelona	St. Jaume	Sta. Eulàlia	98 ¹⁰⁷
1471/07/23	Llúcia	Violant, vídua Bernat de Gualbes, cavaller, domiciliat Barcelona	causes pies	Monestir de Sta. Maria de la Mercè	St. Just.	dels Rosers	99 ¹⁰⁸
1472/09/16	Magdalena	Joana, vídua Joan Munt, mercader.	Violant, filla seva.	Seu de Barcelona	St. Just		100 ¹⁰⁹
1473/05/02	Bàrbara	Guiyar, c.B.	causes pies	Sta. Maria del Mar	Sta. Maria del Mar		101 ¹¹⁰
1476/01/01	Rosa, habitant Barcelona	Joan de Gallach, †, secretari reina Margarida	causes pies	Sta. Maria del Pi	Sta. Maria del Pi		102 ¹¹¹

Abreviatures i signes: St./Sta. = Sant/Santa. c.B. = ciutadà de Barcelona. † = difunt.

101. AHPB. Nicolau SAFONT, *Llibre de testaments*, 1433-1463, fol. 94v – 95r.

102. AHPB. Francesc MATELLA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1441-1468, fol. 105v – 106v.

103. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissoriarum*, 1447-1479, fol. 92r – v.

104. AHPB. Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439-1472, fol. 186r – 187r.

105. AHPB. Anònims segle XV, *Plec de testaments*, segle XV, fol. s.n.

106. AHPB. Gaspar CANYÍS, *Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum*, 1450-1474, Bursa testamentorum, fol. 36r – v.

107. AHPB. Bartomeu del BOSCH (major), *Plec de testaments*, 1453-1473, fol. 38r.

108. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissoriarum*, 1447-1479, 150r – 151r.

109. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissoriarum*, 1447-1479, fol. 164v – 165v.

110. AHPB. Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum ac renunciacionum manumissoriarum*, 1447-1479, fol. 170r – 171r.

111. AHPB. Bartomeu FANGAR, *Primus liber testamentorum*, 1429-1476, fol. 121r – v

ELS TESTAMENTS

Els testaments buidats han estat 90, d'aquest, 29 ens donen informació sobre la procedència originària del llibert. Ens hem trobat amb un total d'11 procedències diverses. Així tenim lliberts i llibertes grecs¹¹², albanesos¹¹³, un armeni (doc. 23), sarraïns¹¹⁴, sards¹¹⁵, russos¹¹⁶, búlgars¹¹⁷, xarquesos¹¹⁸, turcs¹¹⁹, d'Agnasos (doc. 89) i negres de Munt de Barques¹²⁰; només en dues ocasions ens trobem amb el fet que els lliberts negres, una dona i un home, no s'especifiquen la procedència¹²¹.

Pel que fa a la qüestió de sexes ens trobem amb una majoria aclaparadora de llibertes, que majoritàriament ho eren d'antics propietaris masculins. Ens trobem amb 69 llibertes¹²² contra 22 lliberts¹²³. Només en deu casos trobem com antics propietaris a dones, i en tots els casos aquestes són vídues¹²⁴, la resta de propietaris, 78, són homes¹²⁵.

Pel que fa a les referències a membres de les seves famílies, o emparentats amb aquests, trobem fins a 10 graus familiars. El més comú són els marits i mullers, que arribem a trobar fins a 28 ocasions¹²⁶; trobem 17 referències a fills i filles¹²⁷; les referències a fillols i filloles són un total de 6¹²⁸; de cosins germans en trobem en dos ocasions¹²⁹; i els graus de parentiu de germana (doc. 16), fillastre (doc. 40), jove (doc. 77), net (doc. 95), neboda (doc. 74) i gendre (doc. 95) en una sola ocasió.

112. Docs. 1 i 16.

113. Docs. 6 i 24.

114. Docs. 11, 53 i 62.

115. Docs. 14, 34 i 72.

116. Docs. 17 i 98.

117. Docs. 37, 56, 63, 71 i 77.

118. Docs. 59, 67, i 74.

119. Docs. 83 i 88.

120. Docs. 68, 75, 78 i 79.

121. Docs. 73 i 87.

122. Docs. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101 i 102.

123. Docs. 9, 12, 14, 23, 24, 25, 26, 30, 34, 43, 48, 53, 66, 68, 75, 76, 79, 83, 87, 88, 89 i 92.

124. Docs. 6, 27, 33, 37, 39, 60, 70, 80, 99 i 100.

125. Docs. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23, 25, 26, 29, 30, 31, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 101 i 102.

126. Docs. 4, 5, 9, 12, 18, 24, 26, 27, 29, 37, 40, 41, 42, 43, 49, 53, 57, 63, 65, 66, 68, 78, 79, 82, 83, 84, 85 i 97.

127. Docs. 4, 7, 8, 9, 18, 24, 35, 37, 56, 71, 77, 90, 93, 94, 95, 100 i 101.

128. Docs. 13, 35, 46, 58, 66 i 97.

129. Docs. 1 i 34.

Si ens fixem en les informacions que aquests 90 testaments aporten sobre dades dels antics propietaris podem observar com en 64 ocasions se'ns dona la professió o l'estat dels últims propietaris, els que donaren la llibertat als lliberts objecte del nostre treball amb alguna de les formules exposades anteriorment. La professió amb més exemples és la dels mercaders amb 24 casos¹³⁰, d'entre aquests hem trobat un mercader florentí (doc. 67), així com un altre que era ciutadà de Tarragona (doc. 91). Els 22 restants són ciutadans de Barcelona. El col·lectiu que els segueix és el dels eclesiàstics amb 7 casos. En aquest cas trobem un prevere de la Geltrú (doc. 2), un altre de Pedralbes (doc. 4), un de la Seu de Barcelona (doc. 29) i un altre de Sta. Anna, també de Barcelona (doc. 38), altres dos també de Barcelona, però sense especificar l'església a la qual pertanyien (docs. 14 i 40), i un canonge de la Seu de Barcelona (doc. 7). Patrons de naus¹³¹, notaris¹³² i cavallers¹³³ apareixen en tres testaments. En dues ocasions trobem els oficis de barber¹³⁴, hostalers¹³⁵ i la condició de donzell¹³⁶. Els oficis de colteller (doc. 13), draper (doc. 16), espaser (doc. 92), assaonador¹³⁷ (doc. 23), mestre de draps de senyals (doc. 25), agricultor (doc. 30), tamborer (doc. 34), causídic (doc. 35), cirurgià (doc. 43), mariner (doc. 52), botiguer (doc. 62), sabater (doc. 71), peller (doc. 85), apotecari (doc. 86) i blanquer (doc. 88) els trobem en una ocasió. Un doctor en lleis (doc. 56) i dos oficials de la Corona també ens apareixen com a propietaris d'esclaus¹³⁸. Com podem veure per la diversitat d'oficis, així com d'estaments socials, la possessió d'esclaus estava estesa a totes les classes socials. Pel que fa als oficis practicats per aquests lliberts trobem 14 oficis diferents. D'aquests el que em trobat en més ocasions és el de minyona, una tasca purament femenina, i realitzada per als membres dels estaments superiors¹³⁹.

130. Docs. 1, 8, 10, 15, 18, 26, 41, 42, 47, 49, 53, 58, 59, 63, 64, 67, 73, 80, 81, 82, 84, 91, 95 i 98.

131. Docs. 17, 68, i 97.

132. Docs. 44, 57 i 78. En el cas del document 57 trobem que el notari Bernat Esplugues actuava com escrivà del Consell de Barcelona.

133. Docs. 69, 79 i 87. El cavaller en el que es fa referència en el document 79 és Guillem Salavert doctor en lleis i senyor dels castells de Fontanet i de Soler Roig a la Segarra.

134. Docs. 5 i 77.

135. Docs. 11 i 50.

136. Docs. 67 i 72.

137. En aquests cas aquest l'assaonador és de la vila de Puigcerdà.

138. En el cas del doc. 31 ens apareix Bartomeu Sirvent, difunt, protonotari del rei Joan; i en el doc. 102, el també difunt Joan de Gallach, secretari de la reina Margarida.

139. Els documents 3, 6 i 44 són Ramon sa Guardia, un prevere de Barcelona, Jaume Cases, un canonge de la Seu de Barcelona, i Jaume Boner, un prevere, també de Barcelona, respectivament. Pel que fa als documents 5, 90 i 95 són Joan Loial, de la Casa del Rei, Ginebra, vídua de Jaume Bertran, donzell, i Joan Sellent, notari, escrivà del rei, respectivament. Sols en el document 90 diu concretament que és la seva serventa. En els altres casos ens diu que les llibertes viuen amb aquests personatges. És per això creiem que fan de minyones.

En dues ocasions trobem els oficis de moliner¹⁴⁰ i brasser¹⁴¹. Els oficis de teixidora de draps de lli (doc. 10), bataner (doc. 24), agricultor (doc. 25), llaner (doc. 26), fornera (doc. 36), traginer (doc. 43), mestre de cases (doc. 48), revenedora (doc. 64), manobre (doc.76), ferrer¹⁴² (doc. 78) i espaser (doc. 92) els trobem tots ells en un sol cas. Només a l'últim document, el 92, trobem que el llibert realitzava el mateix ofici que el seu antic propietari, ambdós eren espasers.

Els testaments són també una font que ens permet conèixer altres lliberts o esclaus ja que trobem nombrosos llegats testamentaris destinats a lliberts i esclaus. En el cas d'esclaus trobem 11 referències¹⁴³. Andreu Prats, llaner, deixa 5 sous per a Maria i Margarida, esclaves d'un marmessor seu, que porta el mateix cognom que el seu antic propietari (doc. 26). Margarida deixa a Pere, esclau de Saragossa, fillol seu, 2 sous (doc. 46).

Pel que fa als lliberts que apareixen citats en els testaments, hem trobat 15 referències¹⁴⁴. El llibert Martí Bonet era marmessor i hereu de Margarida (doc. 3). Caterina, búlgara, deixa un llegat de 30 sous a la lliberta russa Maria. Ambdues havien estat esclaves del mateix propietari, el doctor en lleis Francesc sa Sala (doc. 56). Antoni de Salavert, brasser, i Antoni Ferrer, ferrer, ambdós negres de Munt de Barques, són els marmessors del testament de Margarida, antiga esclava del notari Berenguer Alamany. També ella és negra, de Munt de Barques, com el seu marit llibert, Joan Antoni (doc. 78).

Aquestes notícies d'altres lliberts o esclaus ens permeten deduir que hi havia una important relació entre els components d'aquests grup social, que són els lliberts, amb els esclaus, que, com és evident, esperaven algun dia més o menys proper també esdevenir lliberts. Per altra banda, també hem vist exemples de com els esclaus un cop convertits en homes i dones lliures teixien importants lligams amb els que tenien una procedència originària comuna¹⁴⁵.

Les referències a d'altres lliberts o esclaus i les dels familiars dels testadors les hem extret del conjunt de llegats que tots els testaments tenen. Aquests llegats es podem dividir en dos grans blocs. En primer lloc les deixes amb caràcter pietós, destinades a institucions religioses, que ens mostren el grau de devoció dels testadors. Per altra banda trobem els llegats patrimonials destinats a persones que per un motiu o altre

140. Docs. 53 i 75.

141. Docs. 68 i 79.

142. En aquest cas el llibert no és un testador, sinó un dels marmessors del testament de Margarida, vídua de Joan Antoni, brasser, també llibert (doc. 78).

143. Docs. 2, 6, 10, 26, 46, 48, 59, 63, 76, 92 i 95.

144. Docs. 2, 3, 6, 7, 8, 56, 63, 68, 73, 75, 78, 79, 87, 95 i 102.

145. Com es pot veure en els contractes de concessió de llibertat pel sistema de talla trobem que en quasi la totalitat de casos els fiadors són lliberts de la mateixa nacionalitat, o de nacionalitats afins, que l'esclau en procés d'alliberament. Vegis J. HERNANDO, *Els esclaus islàmics a Barcelona*, cit., pp. 217-223.

el testador vol recordar en les seves últimes voluntats. D'aquest segon tipus és d'on hem extret les notícies sobre esclaus o altres lliberts comentades anteriorment. Però els llegats patrimonials també ens informen de les relacions dels testadors amb altres col·lectius socials. A banda de quantitats monetàries, era molt comú deixar objectes o peces de roba en els llegats testamentaris. Jaume Gombau, mestre de cases, antic esclau del canonge de la Seu de Barcelona Gabriel Gombau, deixa a un parell de socis seus, Garcia i Alfons de Lió, ambdós mestres de cases, eines pròpies de l'ofici. A Garcia, un martell, una escombra i un escaire; a Alfons, la resta de les eines. També fa un parell de deixes a dos esclaus. A Jaume, esclau de Jaume Canyelles una cota i unes calces. I a Ginebra, esclava de Jofre Ortigues, per un servei a ell fet, una peça de roba (doc. 48). Caterina, búlgara, antiga esclava del difunt Berenguer Esteve, mercader, deixà a un compatriota seu, Ramon Lor, 16 sous. Al seu marit, Martí de Marimon, també llibert, 80 sous, més 4 canes de lli prim, un parell de llençols i un parell de tovalloles. A Eulàlia, filla d'un tal Dorgire, i muller d'en Salines, que era coix, un vel bo i un abric de teixit negre. A Matrone, esclava de Pere Folgueres: un parell de mànigues de lli prim. A Llúcia, que viu a casa de Joan Romeu, un vel i una camisa. A Nadala, que viu amb Onofre, barber, una gonella negra i una tovallola. A Jaume des Vall, net del difunt Berenguer Esteve, antic propietari de la testadora, cinc canes de drap de lli ..., i així podríem seguir fins a 18 llegats més (doc. 63). Caterina, ex-esclava de Joan Gallart, teixidor de draps de lli, deixà a Caterina, vídua de Guillem Arbogeres, carnisser, ciutadà de Barcelona, totes les seves camises (doc. 84).

Pel que fa als llegats pietosos en tots els testaments trobem, com a mínim, una deixa. També trobem una gran varietat d'institucions de caràcter pietós que reben l'atenció dels testadors. La institució que més llegats acumula dels testadors estudiats per nosaltres és l'hospital de la Santa Creu, que rep 22 llegats¹⁴⁶. La segona institució que acumula més llegats testamentaris és l'obra de la Seu de Barcelona amb 15 deixes¹⁴⁷. Pel que fa a les obres de les esglésies parroquials, trobem la de Santa Maria del Mar amb 10 llegats¹⁴⁸, la de Santa Maria del Pi amb 7 llegats¹⁴⁹, l'obra de Sant Just apareix en 5 ocasions¹⁵⁰ i, finalment, l'obra de Sant Jaume rep dos de llegats¹⁵¹. Llegats per esglésies en trobem per Santa Maria del Mar (doc. 50), Sant Miquel¹⁵², Sant Cugat del Rec (doc. 74), al convent de Santa Maria de la Mercè¹⁵³

146. Docs. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 17, 18, 25, 34, 74, 80, 85, 92, 95, 96, 97, 98 i 99.

147. Docs. 6, 11, 15, 25, 26, 34, 35, 40, 41, 52, 65, 74, 85, 95, i 96.

148. Docs. 5, 6, 7, 11, 16, 17, 25, 26, 30 i 34.

149. Docs. 5, 34, 41, 82, 85, 95 i 97.

150. Docs. 11, 34, 88, 91 i 99.

151. Docs. 7 i 34.

152. Docs. 50 i 95.

153. Aquest llegat en concret anava destinat a la capella de Sant Just.

(doc. 99). Al convent de Santa Maria de Jesús li fan llegat en 6 ocasions¹⁵⁴, també el convent de Sant Francesc és recordat en un parell de testaments¹⁵⁵, trobem una deixa a Santa Caterina, concretament per la seva obra (doc. 75). També el monestir de Montserrat és recordat en diverses ocasions¹⁵⁶. A través d'aquestes informacions podem afirmar que la integració religiosa d'aquests lliberts era total, ja sigui per unes creences sinceres o bé per convenció social.

Uns llegats que ens donen una doble informació són els que es refereixen a la parròquia del testador. Les parròquies que apareixen són cinc: Sant Pere de les Puel·les 5 cops¹⁵⁷, Santa Maria del Pi en 14 ocasions¹⁵⁸, la tercera parròquia que trobem citada és Santa Maria del Mar, aquesta en 20 ocasions¹⁵⁹, la següent és Sant Just, que la trobem en 9 testaments¹⁶⁰ i per últim la parròquia de Sant Jaume, que ens surt citada en el document 98. Aquestes deixes oscil·len entre els 2 i els 5 sous, tot i que en algun cas arriben a ésser superiors. Aquests llegats són referenciats amb les clàusules: “ratione parrochianatus” o “iure parrochianatus”. Els llegats atorgats a la parròquia del testador o testadora ens informen de la zona concreta de la ciutat on aquests habitaven, podent així fer una distribució de l'habitatge d'aquest col·lectiu a la ciutat de Barcelona. A partir d'aquesta dada establim comparacions amb les persones lliures de natura. Pel volum de testaments que citen com a parròquia Santa Maria del Mar i Santa Maria del Pi podem veure que els lliberts viuen majoritàriament en zones molt poblades de la ciutat, per tant segueixen la pauta comuna d'habitat respecte al habitants lliures de natura.

Una altra dada molt important, i que podem relacionar amb la dada de les parròquies, és la designació del lloc de la sepultura. Aquesta informació ens aporta dades sobre l'espiritualitat de l'època, i, en concret, del col·lectiu estudiat. A través d'aquesta podem veure les preferències per escollir el lloc on havien de reposar les restes mortals. El temple més triat era la Seu de Barcelona, que en 35 ocasions¹⁶¹ és triada per ha ésser sebollit. Tot seguit trobaríem Santa Maria del Mar que amb 19 casos¹⁶² és la segona més triada. A partir d'aquí els lliberts trien ésser sebollits a Santa Maria del Pi en 7 testaments¹⁶³, l'església de Santa Caterina del convent dels Frares

154. Docs. 34, 46, 50, 80, 82 i 97.

155. Docs. 13 i 26.

156. Docs. 7, 17, 30, 46, 53 i 85.

157. Docs. 1, 24, 39, 67 i 68.

158. Docs. 5, 25, 40, 46, 65, 75, 78, 79, 81, 82, 95, 96, 97 i 102.

159. Docs. 8, 9, 13, 17, 23, 26, 34, 37, 42, 43, 47, 53, 58, 59, 63, 71, 76, 77, 94 i 101.

160. Docs. 11, 16, 60, 80, 86, 87, 91, 99 i 100.

161. Docs. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 27, 29, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 50, 52, 56, 63, 65, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 83, 90, 93, 94, 95, 98 i 100.

162. Docs. 6, 8, 9, 12, 16, 17, 23, 25, 30, 33, 34, 43, 53, 60, 62, 69, 77, 84 i 101.

163. Docs. 31, 46, 70, 82, 85, 97 i 102.

Predicadors en 6 ocasions¹⁶⁴, el convent de Sant Francesc en 5 casos¹⁶⁵, el monestir de Sant Pere de les Puel·les en 4 citacions¹⁶⁶, l'església de Sant Just¹⁶⁷ i el monestir de Santa Maria de la Mercè¹⁶⁸ en tres testaments, el monestir de Sant Pau del Camp¹⁶⁹ en dues ocasions, i l'església de Sant Miquel (doc. 57) i els monestirs de Santa Maria del Carmel (doc. 14) i el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebró (doc. 89) en una ocasió. En algunes ocasions, a banda del llegat per les despeses de sepultura també se'ns especifica en quina tomba en concret es vol ésser soterrat. Així Llúcia vol que l'enterrin on reposa el seu marit Garcia de Bilena, al claustre de la Seu de Barcelona (doc. 29). També a la Seu vol ser enterrada Francesca (doc. 35), en concret al carner del seu marmessor Honorat ça Conamina, notari de la ciutat. Maria demana en el seu testament ésser sebollida en el túmul on reposa el seu antic propietari, Joan de Verdevà, a l'església del convent dels Framenors de Barcelona (doc. 81). Una altra Maria també vol reposar al túmul de la seva antiga propietària, Constança, vídua d'Arnau Bertrand, en aquest cas a l'església de Santa Maria del Mar (doc. 60). Llúcia, muller del mercader Antoni Fàbregues, ex-esclava de Francesc Morer, especifica en el seu testament que vol ser enterrada on ja reposen les seves dues filles, a l'església de Santa Maria del Pi (doc. 85). Una altra Llúcia volgué ésser enterrada a la capella de Sant Llorenç, en el túmul de la confraria del Roser, a l'església del convent de Santa Maria de la Mercè, i amb l'hàbit dels mercedaris, tot disposant que 12 frares de la dita orde portessin el seu cos a la sepultura (doc. 99). Una altra lliberta, dita també Llúcia, demana que l'enterrin a l'església del convent dels Frares Predicadors, Santa Caterina, en el túmul on reposa el seu antic propietari, i amb l'hàbit d'un frare. Especifica que 12 frares la portin al túmul. Per l'hàbit deixà 60 sous, més 2 sous per al frare que li cedís el seu hàbit (doc. 15).

La clàusula més importants dels testaments, de qualsevol grup social i de totes les èpoques, és la designació de l'hereu universal dels béns del testador. Pel que fa a la documentació estudiada ens hem trobat que hi han bàsicament tres grans grups d'hereus universals. Per importància numèrica trobem en primer lloc els marmessors, en 29 ocasions¹⁷⁰. Dins aquest grup trobem familiars dels antics propietaris, altres lliberts, eclesiàstics i d'altres persones de les quals no se'ns especifica llur relació amb els testadors. Llúcia, vídua de Garcia de Bilena i antiga esclava del difunt Francesc Loial, prevere, beneficiat de la Seu de Barcelona, fa hereu universal el seu marmessor

164. Docs. 15, 42, 47, 58, 59 i 64.

165. Docs. 13, 26, 81, 86 i 88.

166. Docs. 24, 39, 44 i 67.

167. Docs. 11, 87 i 91.

168. Docs. 10, 49 i 99.

169. Docs. 76 i 92.

170. Docs. 2, 5, 6, 11, 15, 17, 23, 25, 29, 30, 37, 38, 39, 42, 44, 47, 56, 58, 59, 62, 64, 69, 70, 71, 73, 77, 78, 81 i 93.

Joan Sendra, broquer (doc. 29). Maria, ex-esclava del difunt Pere des Camps, mercader, fa hereves universals, a parts iguals, a Joana Saurina, marmessora seva, i Mateua de Bellví, les quals viuen juntes (doc. 58). Margarida, negre, de Munt de Barques, vídua de Joan Antoni, també ex-esclau, negre, de Munt de Barques, fa hereu universal a Antoni Salavert, un altre antic esclau, també negre, de Munt de Barques, que era un dels seus marmessors (doc. 78).

En segon lloc trobem el grup dels familiars dels testadors designats per aquests com hereus universals, d'aquest grup tenim 24 testaments¹⁷¹. Aquí trobarem marits i mullers, fills, fillastres, un "nasciturus", germans i nets. Caterina, antiga esclava de Guillem Grau, mercader, fa hereu universal al seu marit Joan Gallach (doc. 84). En Gabriel Pallarès, turc, ex-esclau de Romeu Pallarès, deixa els seus béns a la seva muller Margarida (doc. 83). Pere Joan, sarraí, antic esclau de Bernat Çamergant, mercader, fa hereva universal la seva muller Joana (doc. 53). Tirana, grega, ex-esclava del difunt Francesc de Cisa, draper, fa hereva a la seva germana Maria (doc. 16). Eulàlia, xarquesa, antiga esclava del mercader florentí Robert de Vilipandi, fa hereus els seus fills Francesc Robert i Caterina, el pare dels quals és el dit Robert Vilipandi i els seus altres fills Rafael i Elionor, el pare dels quals és Joan Puig, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona (doc. 67).

Les causes pies són designades hereves universals en 22 testaments¹⁷². En aquest cas el testador dona tots els seus bens, exclosos els que deixa en llegats testamentaris. Com era habitual en aquests casos, deixen establert que es venguin els seus béns en encant públic per part dels marmessors i que aquests esmercin els diners en obres pies, és a dir, donant diners per les dots de noies pobres, el rescat de captius cristians en mans dels sarraïns, per als pobres mendicants i vergonyants o per misses per la salvació de l'ànima del testador.

L'antic propietari és designat hereu universal en el cas de Margano Castelló, sard, antic esclau de Bonanat Vilar, tamborer, ciutadà de Barcelona, el qual també era marmessor (doc. 34). El mateix cas ens trobem amb Joan Sala, ex-esclau de Salvador Sala, espaser, ciutadà de Barcelona (doc. 92). En aquests casos suposem que el testador volia agrair quelcom al seu antic propietari.

Una característica molt comuna és que s'estableixen substituïts pels hereus universals. Si el que és designat com hereu universal no volgués acceptar per tal de no haver de complir amb unes possibles condicions, o bé morís abans de rebre-la, o bé quan son herències limitades a la duració de la vida del beneficiari, trobarem a segones i a vegades terceres persones o institucions que s'han de fer càrrec de les herències. Narcís Hostalric, marit de Maria, i antic esclau del difunt Bartomeu

171. Docs. 4, 9, 12, 16, 18, 24, 26, 35, 40, 41, 43, 49, 53, 66, 67, 68, 83, 84, 85, 87, 90, 94, 95 i 100.

172. Docs. 1, 7, 10, 13, 27, 31, 33, 46, 50, 57, 60, 72, 74, 86, 88, 91, 96, 97, 98, 99, 101 i 102.

Hostalric, donzell, estipula que els seus hereus siguin els seus fills, si en el moment de morir en té, sinó que tot vagi per a causes pies (doc. 66). Maria, búlgara, esclava de Lleonisi, mestre barber, fa hereu universal a Martí Eres, sastre, marmessor seu, amb la condició que faci celebrar per la seva ànima, a Santa Maria del Mar, dues misses de rèquiem cada any. Si Martí no pogués, no volgués o morís que passes al fill d'aquest amb iguals condicions (doc. 77). Joan de Gualbes, negre, antic esclau de Miquel de Gualbes, cavaller, fa hereva universal la seva filla Maria. Si aquesta no volgués l'herència o hagués mort, disposa que passi a la confraria que els negres tenen a l'església de Sant Jaume (doc. 87). En els casos que l'hereu universal és una filla encara menor d'edat, es disposa que els diners de l'herència siguin dipositats en una taula de canvi, aquests seran la seva dot en cas de matrimoni. Aquest és el cas de Caterina, sarraïna, antiga esclava del difunt Ramon Fàbregues, hostaler de Perpinyà, que fa hereva universal a la filla bastarda de Guillem Miquel, sabater, ciutadà de Barcelona, un dels seus marmessors, disponent l'herència en una taula de canvi, amb la condició que només es retiraran els diners quan hagin de servir de dot de Caterina. Si aquesta no la volgués, que Guillem Miquel en faci dues parts iguals, una per a ell i l'altre per a causes pies (doc. 11).

Pel que fa a les confraries, aquests tipus de llegats els podem definir com a pietosos, però en el nostre cas ens interessen altres aspectes que podem observar a partir del llegat que hom fa. En primer lloc és un important indicador de la integració del llibert en la seva nova comunitat, perquè les confraries eren uns elements de gran importància per a la socialització dels col·lectius que hi estaven vinculats. Per altra banda ens poden donar informació de l'ofici practicat pel llibert que fa el testament quan no s'indica específicament. O bé, per determinats oficis exclusivament masculins, ens pot informar de l'ofici del marit en el cas que el llegat a la confraria en qüestió sigui del testament d'una dona. En la documentació treballada em trobat la referència d'onze confraries: Santa Eulàlia¹⁷³, l'advocació de la confraria de mestres de cases, lombards, picapedrers, molers i traginers de la mar. La capella d'aquesta confraria es trobava a la Seu de Barcelona¹⁷⁴. L'advocació de Sant Antoni (doc. 86) tant podia correspondre a la confraria dels corredors de bèsties com a la dels llogaters de mules. Els primers tenien la capella a l'església del convent de Sant Antoni Abat¹⁷⁵ i els segons la tenien a la Seu de Barcelona¹⁷⁶. Els teixidors de draps de lli, els corders de cànem i els espartenyers, com els velers, tenien l'advocació de Santa Maria dels Àngels (doc. 10), només en el cas dels velers coneixem on

173. Docs. 7, 65, 80, 93 i 98.

174. Vegeu M. TINTÓ I SALA, *Els gremis a la Barcelona medieval*. Ajuntament de Barcelona. Servei de Publicacions. Col·lecció "A. Duran i Sanpere", 6: Barcelona, 1978, pp. 56, 57 i 58.

175. *Ibidem*, p. 53.

176. Vegeu M. TINTÓ I SALA, *Els gremis...*, p. 56.

tenien la capella, aquesta es trobava a l'església del convent dels Framenors¹⁷⁷. Santa Caterina¹⁷⁸ era l'advocació dels mestres d'aixa i els calafats, amb la capella a l'església de Santa Maria del Mar¹⁷⁹; també era l'advocació dels tintorers de seda, però no sabem on tenien la capella¹⁸⁰. La confraria dels peyers tenien l'advocació de Sant Nicolau¹⁸¹ (doc. 40). L'advocació de la Santa Creu era la dels pellers¹⁸² (doc. 77). Els espasers¹⁸³ i llancers tenien l'advocació de sant Pau¹⁸⁴. Els lliberts negres formaren una confraria per al seu col·lectiu (doc. 87)¹⁸⁵. En la documentació també em trobat una confraria de Sant Llop (doc. 102), sense que poguem establir els oficis. En aquesta documentació també em trobat una primerenca referència a la confraria del Roser (doc. 99)¹⁸⁶, devoció que es popularitzarà en època moderna.

En haver mort el testador el testament era publicat. Aquest fet era escrit al final del testament, després dels testimonis. Aquesta dada ens diu el dia en que és publicar el testament, així que comparant la data del testament amb el de la publicació podem arribar a una data aproximada de la defunció del testador o la testadora. Per la documentació revisada podem establir que aquests testadors i testadores dictaven testament poc abans de morir, perquè passen molt poques setmanes entre la data del testament i la de la publicació. Aquesta era un pràctica habitual. Un altre aspecte interessant de la publicació és el que fa referència a l'ubicació de l'habitatge dels testadors, en diversos casos s'especifica exactament el carrer on vivia el testador, o es donen punts de referència concrets. Aquest és el cas del testament de Maria, antiga esclava del difunt Pere des Camps, mercader, ciutadà de Barcelona (doc. 58), que ens situa l'habitatge al carrer de darrera de l'hort del convent de Santa Caterina, i que porta del dit convent al carrer de Sant Pere més Baix. Aquesta és una informació que podem creuar amb la de la parròquia per situar a la població lliberta sobre un mapa.

177. *Ibíd.*, p. 58.

178. Docs. 35, 42 i 58

179. *Ibíd.*, pp. 52 i 56.

180. *Ibíd.*, p. 58.

181. *Ibíd.*, p. 57.

182. *Ibíd.*, p. 57.

183. Docs. 76 i 92

184. *Ibíd.*, pp. 54 i 55.

185. Aquest fet també el trobem a la ciutat de València de forma posterior. Vegeu M. GUAL CAMARENA, "Una cofradía de negros libertos en el siglo XV", dins *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, 5 (1952), pàgs. 457-466.

186. En aquest cas el testador és una persona negra, però en el seu testament no fa cap referència a la confraria que les persones negres tenien a Barcelona, amb la seu a l'església de Sant Jaume, sembla ser.

MEMORIALS, CODICILS, INVENTARIS I ENCANTS

Els memorials són un tipus d'instrument notarial que era utilitzat per deixar constància d'una sèrie de deutes, comandes ..., ja fossin en numerari o en béns mobles i immobles. Hem trobat 18 memorials, d'aquests 15 són a continuació del testament¹⁸⁷, els altres tres restants són instruments independents¹⁸⁸. En el document 36, el memorial de Francesca, ex-esclava de Jaume Riera, causídic, ciutadà de Barcelona, de la qual també conservem el seu testament (doc. 35), fa una exposició detallada dels deutes que diferents persones tenen amb ella. Són un total d'11 enregistraments, l'últim però és el d'un florí que la testadora deu a Vicens de Sarrià per la llenya que li havia comprat a aquest. Podem veure que era fornera pel primer enregistrament. Aquest és el deute de Gabriel Roig, jurista, ciutadà de Barcelona, que li deu a Francesca 20 florins i 7 sous. D'aquests, 10 florins i 7 sous són per coure-li el pa, els 10 florins restants són per un préstec de la dita Francesca a Gabriel Roig. En aquest mateix enregistrament també hom s'assabenta que el forn que la liberta Francesca utilitza per coure el pa el té llogat a Antoni Cases, ciutadà de Barcelona. En el segon enregistrament és declara que Antoni Macip, barquer, li deu 21 florins que Francesca li va lliurar en comanda per tal de poder mercadejar. A Marquesa també li deixar 6 florins per a mercadejar, però com que la testadora havia rebut d'ella una gerra d'oli que valia 20 sous, només quedava per pagar 4 florins i 2 sous. Marquesa també havia rebut anteriorment un altre préstec de 10 florins, pels quals va empenyorar una banova. Pere Martí, jurista, gendre de la muller de Gabriel Roig, li devia 16 sous i 4 diners per coure el pa en el forn que Francesca tenia llogat. Bertran, d'origen aragonès, que també era flequer, li devia 1 florí per uns posts de llit que Francesca li vengué. Trobem altres enregistraments que ens informen d'altres deutes contrets amb la testadora per haver cuit el pa en el forn que tenia llogat, així com quantitats que Francesca deixa en préstec o en comanda perquè hom mercadegi.

Un altre cas interessant és el que trobem en els docs. 54 i 55, que són dos memorials del llibert Pere Joan, d'origen sarraí, moliner, ciutadà de Barcelona, del qual també s'ha conservat el seu testament (doc. 53). Aquest antic esclau de Bernat Çamergant, mercader, ciutadà de Barcelona, fa constar en un memorial (doc. 54) les quantitats monetàries que li deuen a ell. A l'altre memorial (doc. 55) hi fa constar els seus deutes a diverses persones. Si ens fixem en el memorial on s'exposen les quantitats a ell debudes (doc. 54), trobem, per exemple, en el primer enregistrament un deute de 8 florins i mig segons consta en un instrument de comanda ja redactat en forma pública per raó d'un mul de pel blanc que Gatell Castellet, de la parròquia

187. Docs. 8, 17, 23, 30, 47, 48, 63, 76, 86, 87, 88, 94, 95, 99 i 100.

188. Docs. 36, 54 i 55.

de la Granada, prop de Vilafranca li comprà al dit Pere Joan. També trobem un altre enregistrament que fa referència a un préstec de 4 florins fet pel llibert Pere Joan a Aldonsa, muller de Gassiu del Castellet de Gallifa. D'aquest préstec no hi havia ni instrument ni albarà. Un altre enregistrament ens parla dels 3 sous i 9 diners que Colomer, paraire que viu a prop de la carnisseria del pont d'en Campdarà, li deu a Pere Joan per una feina que feu amb ell. Trobem diferents enregistraments sobre deutes que tenen amb ell per la seva feina de moliner. Així veiem que Cerolí, carder, que viu al carrer de Bòria li deu 1 sous i 8 diners per mòltes. O el sou i 2 diners que Antoni Pere, sastre, li deu pel mateix motiu. En ambdós casos la farina està dipositada al pes de la farina. Si ens fixem en el segon memorial (doc. 55), que fa referència als deutes que el llibert Pere Joan té, veiem que aquests són variats. Trobem els enregistraments de préstecs fets a ell, com el de Joana, antiga esclava de mossèn en Tagamanent, que li deixà 29 sous. O una altra Joana, ex-esclava d'en Vilatorra, que li deixà 22 sous en préstec. També trobem el cas que el deute és degut a la compra de forment fet per Pere Joan a Carbonell, formenter. O la compra de llana, com feu amb el mercader Gabriel Sabata. O el deute de Pere Joan amb Jaume Plana en concepte de lloguer de l'habitatge.

Si ens fixem en els memorials que estan integrats en els testaments¹⁸⁹ podem veure en aquests casos que es feia referència també a préstecs. Aquest és cas el cas del document 86, en el qual Magdalena deixà constància de les quantitats que li devien diverses persones, com, per exemple, Margarida, sogra de Domènec Sech, un dels seus marmessors, que li devia 5 florins. D'aquest préstec Magdalena té com a penyora un collar de corall de 10 unces. Un altre cas és el del llibert Joan, armeni (doc. 23), que en el seu memorial estipula que a casa de Jaume Busquets, uns dels seus marmessors, hi té una cota lleugera, usada i també que en Jaume Busquets té d'ell una comanda de 8 florins. Caterina, antiga esclava del difunt Pere Biure, esposa que el notari de Barcelona Gabriel Canyelles li deu el sou de 2 anys i 4 mesos a raó de 8 lliures per any (doc. 8). La lliberta russa Joana, per altra banda, deixa constància que Antoni Perpunter, mariner, ciutadà de Barcelona, li deu 77 sous que són la resta d'un préstec (doc. 17). Un altre memorial que fa referència a diners deguts al testador en concepte de sou per treballs realitzats és el del llibert mestre de cases Jaume Gombau. Aquest manifesta que Bartomeu Gual, mestre de l'obra de la Seu, li deu 14 florins en concepte de sou per un any treballat. El mercader Pere Gual li deu 8 florins de jornal. En Venrell, mercader, li deu 26 sous, també en concepte de jornal (doc. 48). Per altra banda, en alguns memorials trobem completes relacions de diferents peces de vestir o de teixit que els testadors, normalment les dones, posseïen, com per exemple el document 63.

189. Vegeu nota 187.

El codicil és un tipus d'instrument notarial que serveix per modificar algun aspecte del testament originari sense haver de tornar a fer un altre testament, com és el cas del testament de Maria, búlgara, ex-esclava de Leonisi, ciutadà de Manresa, que degut als canvis que va introduir en el testament originari del 19 d'agost de 1445 en va fer redactar un altre l'1 de febrer de 1451 (doc. 77), pel mateix notari, anul·lant el primer. Només em trobat el cas d'un codicil (doc. 45) associat al testament d'Antònia Sirventa, habitant de Barcelona, antiga esclava del difunt Bartomeu Sirvent, protonotari del rei Joan I. En aquest codicil Antònia afegeix dos marmessors més. Així a més de Caterina, vídua de Francesc Salt, ara incorpora a Clara, vídua de Bartomeu Sirvent, doctor en lleis, i Pau Madrench, mercader, ciutadà de Barcelona. També canvia el lloc de sepultura que havia deixat establert en el seu testament del 17 de juliol de 1431 (doc. 31), en aquell l'establia a Santa Maria del Pi, ara disposa que vol ésser soterrada a la Seu de Barcelona. Per altra banda, fa un llegat als fills de Pau Madrenchs, de 22 sous per a cadascú, i al mateix Pau Madrenchs li llega 44 sous. També estableix un llegat de 5 sous per cadascun dels seus marmessors.

Pel que fa als inventaris postmortermes tenim quatre exemples¹⁹⁰. Aquesta documentació té algunes similituds amb la tipologia que em vist anteriorment, la dels memorials, perquè també se'ns informa dels béns de la difunta, però la diferència principal és que en els casos dels inventaris són fets amb posterioritat a la mort del testador, i la relació dels béns trobats als domicilis dels lliberts difunts són força exhaustius. Només en un cas comptem també amb el testament. Aquest és el cas del document 51, que és l'inventari de Caterina, ex-esclava del difunt Rafael de Vilardaga, hostaler, ciutadà de Barcelona, que fou fet el 18 d'octubre de 1441 pels seus marmessors, tal com podem veure en el testament d'aquesta (doc. 50). En aquest cas podem establir la seqüència documental: el testament fou realitzat el 29 de setembre de 1441 i fou publicat el 18 d'octubre de 1441, el mateix dia que es feu l'inventari. Així veiem que la testadora morí entre el 29 de setembre i el 18 d'octubre. Tal com hem dit anteriorment, el més comú era fer el testament quan el testador o la testadora ja es trobava malalt. En aquest inventari realitzat per Joan Mascaró, apotecari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Violant, marmessors de la dita Caterina, veiem que els béns de la difunta formaven tres grans grups: béns mobles amb un llit, un cofre, una tauleta i un banc. En el segon grup trobem tot un seguit de recipients de materials diversos, com per exemple olles de diferents mides. Per últim tot un seguit de vestimentes i parament de la llar, entre d'altres flassades, llençols o gonelles. La testadora en el seu testament deixà estipulat que Antònia, muller de Climent Xiflet, teixidor de draps de lli, ciutadà de Barcelona, rebria tots els seus béns mobles que hi hagués a casa seva en el moment de la seva

190. Docs. 19, 21, 29 i 51.

mort, tret d'una cota de llana, fosca que la dita Antònia tenia en penyora per 3 croats d'argent. El fet que no conservem la relació de venda a l'encant públic de la resta de béns es deu, probablement, a la seva pèrdua, ja que Caterina deixà tots els béns que no formen part de llegats testamentaris per a causes pies. Així, doncs, aquest devia existir, perquè el normal era que els marmessors venguessin els béns per aconseguir diners per a poder complir la voluntat del testador. En els altres tres casos d'inventaris no trobem el testament, però en canvi tenim la relació de la venda dels béns a través de l'encant públic¹⁹¹. Per altra banda, a l'inventari de Maria, d'origen grec (doc. 19), se citen objectes semblants a l'inventari anterior. Trobem citats un llit de 5 posts, una màrrega plena de palla, un matalàs amb ratlles blanques i blaves amb sotana de canamàs vermell, un parell de llençols esquinçats, una gonella blanca, una caixa d'alber amb pany i clau amb més vestimentes i parament de la llar, també trobem una cullera d'argent o una estora de paret. La llista continua encara amb l'enumeració de més peces de vestir i parament de la llar. L'inventari de Francesca (doc. 21), ex-esclava de la difunta Constança, vídua de Francesc de Soquerrats, el trobem força interessant, perquè a banda de l'enumeració d'objectes comuns amb els altres inventaris, com vestimentes i parament de la llar, dos bancs, una taula o una escala de set graons, o utensilis de cuina o per a la preparació de pa. També trobem una prorrata del censal que la difunta rebia del consell barceloní, que era de 64 sous. O el que trobem més interessant, les dues seqüències d'instruments notariais, composada cadascuna per quatre instruments i que donen la propietat a la difunta Francesca de dos immobles a la ciutat de Barcelona. En un cas l'immoble li ve del mercader Guillem Brimet, sense especificar per què. En canvi pel que fa a l'altre immoble se'ns diu que és herència de l'antiga propietària de Francesca, la vídua de Francesc de Soquerrats. I per últim l'inventari de Maria, costurera, ex-esclava d'un tal Agustí, difunt, on hi trobem vestimentes diverses, així com parament de la llar, dos cofres de diferents mides, amb pany i clau ambdós. En el cofre, que se'ns especifica que està ferrat, hi trobem albarans, sense especificar res més. Per altra part també se citen un parell de peces de vestir de seda o vellut, i amb ornaments d'or, una carta amb segell pendent, estris de cuina diversos, un parell d'armaris, un d'aquests de paret, un llit, o un retaule amb la imatge de la Verge Maria (doc. 28).

A través de les relacions de la venda a l'encant dels objectes que apareixen als inventaris veiem les quantitats pagades per aquells objectes. En el cas de l'encant referit a l'inventari de Francesca (doc. 22) el proemi diu que l'encant va ésser disposat pels marmessors de la difunta, Pere de l'Era i Antoni Oliver, preveres de Barcelona, i Maria, companya de la difunta. L'encant es va fer davant la casa de la difunta i a la Plaça de Sant Jaume. L'encant fou encarregat a Bernat Formiguera, corredor públic de la ciutat de Barcelona, i durà diversos dies. L'encant dels béns de Maria,

191. Docs. 20, 22 i 32.

lliberta d'origen grec, fou fet fer per Joaneta, vídua de Joan Cupí, brodador d'or, i no especifica ni els dies en que aquest fou realitzat, ni a qui s'encarregà l'operació (doc. 20). L'encant dels béns de Maria, costurera, antiga esclava d'un tal Agustí no especifica els dies en què aquest fou realitzat, però sí que ens diu que va ser fet per Joan Serra, llaurador, de llicència i voluntat de Nicolau Avassa, mariner, al qual la difunta Maria havia fet donació dels seus béns (doc. 32).

CONCLUSIONS

A través de la documentació treballada podem constatar que els esclaus un cop esdevenien lliberts es convertien en ciutadans de ple dret de la nova societat on tornaven a ésser persones lliures. La seva integració a aquesta nova societat era total, des de tots els punts de vista. Des de la perspectiva espiritual els trobem deixant llegats a les mateixes institucions que en rebien de les persones lliures de natura. Els trobem formant part de les diferents confraries que trobem en aquella època a Barcelona, junt amb els lliures de natura. La integració religiosa podem constatar que era total. Ja fos amb unes creences sinceres o bé per convenció social. La varietat dels oficis practicats pels lliberts era un ventall que cobria totes les possibilitats. Molts lliberts i llibertes posseïen en el moment de morir importants quantitats monetàries que havien deixat en préstec, tal com observem a partir dels memorials. Però també hem trobat casos en que comptàvem amb la propietat de diferents immobles a la ciutat. Aquesta no és la situació més comuna, però el fet que existeixen aquests casos ens demostra que hi hagué antics esclaus que arribaren a un nivell de vida si més no estable. Si bé és cert que trobem molts casos en els quals els lliberts que fan testaments recorden en aquests a d'altres lliberts i fins i tot esclaus, trobem en la mateixa proporció referències en els testaments a persones lliures de natura. La tendència a associar-se amb lliberts del mateix origen no era obstacle tampoc per a relacionar-se estretament amb persones de la mateixa ciutat i d'altres zones geogràfiques. Per altra banda com podem veure per la diversitat d'oficis dels antics propietaris, així com d'estaments socials, la possessió d'esclaus estava estesa a totes les classes socials d'aquella època. Per la documentació treballada hem d'afirmar que els lliberts vivien majoritàriament en zones molt poblades de la ciutat, per tant seguien la pauta comuna d'habitat respecte al habitants lliures de natura. Una altra pauta comuna que compartien els lliberts amb els lliures de natura era el fet que els testaments es dictaven poc abans de morir perquè passaven molt poques setmanes entre la data del testament i la de la publicació.